

BESCÓS, Pere / PUIG I OLIVER, Jaume de (ed.) (2021): *Corpus Biblicum Catalanicum (CBCat). 9 Bíblia del segle XIV. Primer llibre dels Paralipòmens (Corpus Biblicum Catalanicum, 9)*. Introducció, notes i glossari a cura de Pere CASANELLAS i Pere BESCÓS. Col·lació de vulgates catalanollenguadocianes a cura de Núria CALAFELL I SALA i Pere BESCÓS. Edició del pròleg als Paralipòmens a cura de Pere BESCÓS i Pere CASANELLAS. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 444 p.

El *Corpus Biblicum Catalanicum (CBCat)*, dirigit per Pere Casanellas i presidit per Armand Puig i Tàrrach, és un projecte majúscul de la llengua i la cultura catalanes. Es tracta de la publicació de les edicions crítiques de les traduccions bíbliques en llengua catalana fins a l'any 1900: això ens situa davant d'un gruix de més de quaranta obres. Actualment ja comptem amb quatre volums publicats, tres dels quals són del segle XIV i un altre del segle XIX. Això sol ja dona idea de la puixança que tingué la cultura catalana durant la baixa edat mitjana: sols cal dir que aquest és el segle amb més versions catalanes bíbliques —els volums 2-21 del pla general de l'obra s'emmarquen en aquesta centúria—, fet que indica el moment especialment dolç de la cultura catalana baixmedieval. El llibre que ara presentem és el Primer llibre de les Cròniques (Paraules o Fets dels dies, en hebreu, és a dir annals), que per influència de la traducció grega dels LXX passà a conèixer-se com a Paralipòmens (coses omeses o complements, fent referència als llibres dits històrics anteriors a l'obra del Cronista, això és, Js–2Re).

Ha passat una dècada d'ençà del darrer volum aparegut (*CBCat. 6 Bíblia del segle XIV. Primer i segon llibres dels Reis*, de 2011), però val a dir que una obra d'aquestes característiques es cuina a foc lent: el resultat és una peça d'orfebreria fina, una importantíssima baula filològica i textual en el si de la rica tradició literària medieval catalana. El contingut d'aquest primer llibre de les Cròniques és, cal dir-ho, un xic àrid, atès que tracta les genealogies que van d'Adam fins a David (capítols de l'1 al 9) per després deturar-se en la figura del rei cantor i tot allò que s'atribueix al seu regnat: la coronació i posterior conquesta de Jerusalem, el trasllat de l'arca de l'Aliança, la profecia de Natan (cf. 2Sa 7,1-17), el procés expansionista del rei David, els preparatius per a la construcció del Temple, l'organització del culte litúrgic, dels cantors, de l'exèrcit..., fins a l'entronització del seu fill Salomó i la mort de David (1Par 29,26-30).

En realitat, el contingut que apareix en aquest Primer llibre dels Paralipòmens s'emmarca en el si de l'obra històrica cronística de l'Antic Testament (que és formada per 1-2Cr, Esd i Ne), d'un abast molt gran pel que fa al seu contingut: pretén abraçar tota la història israelita des de la Creació fins a principi del segle IV aC. Els elements més rellevants per als redactors de l'obra cronística són el temple (cf. 1Cr 12-29), la unitat del poble d'Israel i la retribució individual com a teologia central que respon a l'esquema de fidelitat-recompensa / infidelitat-càstig. Els reis David i Salomó hi són profundament idealitzats. Més enllà dels continguts específics, però, cal posar en valor la importància transcendent del mètode hermenèutic emprat pels redactors cronistes, és a dir, la relectura de la història des de la situació present a fi d'illuminar l'*hic et nunc* del poble amb la llum que projecta el passat (prèviament rellegit!).

Aquest volum 9 del *CBCat* consta d'una introducció extensa (p. 13-106) que explica fil per randa la història dels manuscrits emprats (§ I, p. 13-34), els pròlegs que Jeroni afegeix als Paralipòmens (§ II, p. 35-43), les tècniques de traducció que usen els diversos manuscrits (§§ III-IV, p. 45-68), els aspectes lingüístics més interessants del ms. S i les diferències entre els ms. E i C quan copien traduccions llatines o hebrees (§ V, p. 69-78),¹ elements referents a la transmissió manuscrita (§ VI, p. 79-84), així com qüestions metodològiques referents a l'edició (§ VII, p. 85-91). La introducció es clou amb les abreviacions (§ VIII, p. 93-99) i una bibliografia (§ IX, p. 101-106). El gruix de l'obra és l'edició crítica del text bíblic amb notes (p. 107-397), i el llibre es tanca amb uns apèndixs (p. 399-444) que inclouen un valuós glossari (§ I, p. 401-439) i els índexs de mots i concordances que, per raó d'espai, no s'editen en paper i són consultables al lloc web del *Corpus* (<<http://cbcat.abcat.cat/>>).

1. Un estudi global sobre la llengua emprada en els diversos manuscrits només apareixerà, segons indiquen els autors, en el darrer volum que es preveu publicar de la Bíblia del segle XIV, això és, *CBCat. 2 Gènesi*.

Com dic, aquest volum de la *Biblia del segle XIV* és una veritable joia filològica: presenta el text de 1Cr en cinc columnes, la primera de les quals sempre correspon al text llatí de la Vulgata de Jeroni, i les altres són les edicions crítiques dels manuscrits Peiresc (= P, de ca. 1460-1465), Egerton (= E, del 1465), Colbert (= C, del 1461 o del 1471) i Sevilla (= S, d'inici del segle XV). Una novetat molt significativa és que, per primera vegada, el text de Egerton i el de Colbert copien una traducció catalana feta directament de l'hebreu: això és molt important en la història de la transmissió textual bíblica a llengües romàniques, perquè fins ara només es tenien reculls de salms i prou. El manuscrit Peiresc copia sempre la Vulgata, i el manuscrit de Sevilla, que també ho fa, s'edita per primera vegada en el *CBCat*.

Un sol exemple ens permetrà de veure la importància de l'estudi fet pels autors. En 1Par 13,5-8, s'hi narra l'episodi del trasllat de l'arca de l'Aliança des de Quiriati-Jearim fins a Jerusalem: es tracta d'un itinerari d'uns 15 quilòmetres amb una orografia complexa. Segons el relat (cf. 1Par 13,7), el trasllat es feu amb un carro nou (en hebreu *'agalah hadašah*, lit. 'carro nou'), que Jeroni tradueix encertadament en la Vg per *plaustrum novum*. Ara bé, P opta per *careta nova*, E-C per *vadella novella* i S per *carreta nova*. Segons l'aclariment en nota que ens reporten Casanellas i Bescós (cf. p. 247), «el traductor de E-C ha confós dues paraules que tenen les mateixes consonants hebrees», és a dir, *'agalah* 'carro' i *'egelah* 'vedella'. Ja veiem com en són de lliscants els pendents del món dels traductors: un petitíssim error de lectura ens situa en un escenari on l'arca és traslladada en un carro acabat d'estrenar —apte i òptim per a l'ús que se'n vol fer— o bé en una xurmera —que difícilment anirà gaire lluny amb l'arca al lloc!

Però si continuem amb la narració, en 1Par 13,8 hi apareixen David i tots els israelites (en hebreu *wekol yišra'el*, lit. 'tot Israel') dansant i cantant (segons BCI). Aquests dos verbs corresponen a les arrels verbals hebrees *šhq* i *šyr*. Mentre que el segon és traduït, indiscutiblement, per 'cantar' (Vg: 'in canticis'; P: 'en cants'; E-C: 'ab cants'; S: 'en cans'), el primer és més difícil. El significat del mot hebreu és molt debatut pels estudiosos, si bé té a veure amb elements lúdics com 'riure, jugar, fer esport, tocar un instrument, fer gatzara...'. En aquest verset, Jeroni ho tradueix per *ludabant*, que recull el camp semàntic acabat d'explicar però que, preferentment, sol significar 'jugar' en un sentit més aviat relacionat amb la distracció i el lleure. La resta el segueixen: P opta per *juguàvan*, E per *jugaven*, C per *jugaven* i S per *jugaven*. Casanellas i Bescós indiquen, en nota, alguns dels significats del mot hebreu (aquí *mešahaqiyim*), potser sense fer especial èmfasi al caràcter interpretatiu que aquí pren el verb hebreu. És plausible de pensar que el verset faci referència no sols a un moment d'eufòria i xerinola col·lectiva, sinó més específicament a una interpretació instrumental que acompanyés els cants i els instruments a què es fa referència al final d'aquest verset 8.² I, entre els instruments de què parlo, hi trobem les *rautes* (P-S) i les *fitoles* (E-C). Segons el glosari elaborat per Casanellas i Bescós, una rauta (cf. p. 431) és una lira, que tradueix el mot llatí *chitaris* 'cítars', mentre que una fitola (cf. p. 421) és un instrument de corda indeterminat que, normalment, es tradueix per 'cítara, lira'. La BCI ho tradueix per 'arpes', i Jeroni usa *psalteriis*. En fi, ja veiem que la riquesa instrumental —i la confusió en les traduccions!— és digna del rei cantor.

En síntesi, aquest llibre, d'una erudició i una sapiència filològica incomparables, serà d'allò més interessant per a biblistes que vulguin capbussar-se en la història de la Vulgata, però també per a estudiosos de tota mena de la cultura medieval cristiana i jueva, romanistes i, en fi, filòlegs en el sentit més estricte i etimològic del mot.

Cal felicitar efusivament els curadors de l'obra per la seva contribució de primer nivell a la història de la llengua catalana, així com per la seva raríssima competència lingüística i l'altíssima qualitat de les seves aportacions. És una feina autènticament mereixedora de les lloances que salmejaven els fills d'Assaf, d'Eman i de Jedutun amb l'acompanyament musical de les cítars, les arpes i els címbals (cf. 1Cr 25,1).

Joaquim MALÉ I RIBERA

2. Així ho pensa, en el si d'un cert consens acadèmic, Gary N. KNOPPERS, *1 Chronicles 10–29: A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Yale Bible 12A). New Haven (CT): Yale University Press, 2004, p. 581.